

UŽ TVOROS — TVORA

(Atkelta iš 7 ps.)

Ją kitą dieną briedis, — neaišku, kas dar gali atlikti, piktū šunys gali sudraskyti tavo šeiminką. O jis jau tapo sukalmamesnis, gal gražioja gūstiaris ir įrengs vartus, o gal ir ten anapus tvoros, jūg susitarit, kaip galėtumėte geriau gyventi.

„Jis tikrai jau nebedarys vartų, nes bijos, kad pro juos ir kiti nelibėgtų, kad neliktų vietos kartu su savo piktais šunimis“ — pagalvojo aimaitė ir garbiai pasakė:

— Grįžti atgal aš nenoriu, aš jau įkvėpiau laisvės oro, nesvarbu, kad čia lauks manęs mirtis. Geriau mirti laisvai, negu nusitūpti vėl tapus vergu. O kartu su tais šunimis tikrai nebūsi gyvenimo, ir dar pažūrėsim, ar čia būdama aš turu numirti, jei teko išgyventi ne tokiose sąlygose, ten šlaurėje, tai čia tuo labiau išgyvenst!

— Nebūk tokia užsispyrusi! — nutraukė ją briedis, — mes jau perspėjom tavo šeiminką, kad šunys tavęs nesudraskytų, eik į derybas, o kol kas gali ir ne grįžti už tos aklinos tvoros. Ką gali žinoti, gal per tą laiką ir šeiminkas numirė, ar kiti ten esantys žvėrys gūstivarkys su tais jūg šunimis. Reikia laiko, eik, nors dėl akių derėkis, mes tave paremsim.

Ir apsisukęs grįžo atgal į mišką. Stūmėte ilgal dvejojus, pagaliau ryžosi. Ji prisitarino prie aklinos tvoros ir už jos pro plyšį pamatė besiganantį arkli...
— Ar kas nors naujo pas jus įvyko? — paklausė arklis stūmėte.

Arklis apsidairė ir atpažino stūmėte.

— Sėk tiek pagerėjo. Štai mane jau atpančiojo, leidžia laisvai pasiganyti. Tau geriau, nes yra kam tave užtiarti, o ir šeiminkas jau geriau apie tave atsiliepia.

Arklis dar kartą apsidairė ir staiga pagyvėjęs tyliai pasakė:

— Sunį vieną, per daug arti prisitarinusi, nuspyriau, tiesa, tada labai mušė šeiminkas. Žinai, ir man noriai būti laisvam, kartais pagalvoju, žiebtį į tą tvorą, kad ji išvirstų...

Staiga pasigirdo piktas lojimas ir gausi suog, išstėpusi tiltis, puolė prie žirgo. Žirgas staiga tapęs arkliu, nerimastingai supunkštė ir nušoliavo tolyn.

— Ne kas čia pasikeitė, — pagalvojo stūmėte.

— O, mano grakščioji stūmėte, — staiga išgirdo Jo balsą, — pagaliau grįžai pas mus. Mes visi čia taip tavę laukiam. Susitarime visą kartą gražioju, gauši kymiai daugiau laisvės.

— Aš noriu visiškai laisvės! — atšovė stūmėte.

— Negalima taip staigiai išsikirti. Taip ilgal gražiai kartu gyvenom. Kol tavęs čia nebuvo, mes kartu gražiai susitarė, nusprendėm, jog jeigu jau taip nepatiks kartu gyventi, tai galėsim ir skirtis. Tik reikės visų mūsų pritarimo, o ir laiko, kol įrengsim vartus, ne per daug plačius, kiekvienam norinčiam atskirus. Be to, reikės ir paskaičiuoti, kiek čia tu likai mums skolinga už maistą, už ekskursiją į mūsų gražiąją šlaurę, už tą virvę, kurią buvai pririšta, už aptvarą, kurį tau turėjau įrengti, už maistą šunims, kurie tave prižiūrėjo ir saugojo. Nežinau, kaip tu ir išsimokėsi, — gražiai nusisėpė.

— Nei aš prašausi, kad pagautum, nei aš ruošiuosi už kažką mokėti, — atšovė stūmėte ir apsisuko.

— Iš trijų pusių ją supo šunys...

Gintaras VITULSKIS

Senosios kultūros pasaulį regejo gan siauru akimplotu: horizonto linija, o kartais ir netolimo miško siluetas, upė ar maris buvo suprantami kaip riba, savąjį žemiškąjį pasaulį skiriančią nuo anapusinio, nesyk apskritai tapatinu su transcendentine erdve, dievų buvimo vieta.

Pasaulis, plytintis už ribos buvimo vieta.

Pasaulis, plytintis už ribos, buvo sakralinis, šventas. Atvykėliai iš ten buvo laikomi transcendentijos pasiuntiniais. Lietuvių pasakose pas tikininką užsuka apakūgęs elgeta, o pasirodo, kad tai Dievas, kuris vėliau atsilygina už vaisingą priėmimą, ir atvirksčiai, daugelyje etiologinių sakmių tokiu vargingu nepažįstamu seneliu pasivertęs Dievas baudžia šykščius, piktus, pasipūtusius žmones, kurie tyčiaasi iš vergo pakeleivio. Senojoje kultūroje manyta, kad kiekvienas svečias, atėjęs iš už ribos, iš už anapus miško ar upės, besidriekiančio pasaulio gali būti transcendentijos atgamtinės erdvės atstovas. Transcendencija buvo nevienalytė — iš paupių, pabalių pasirodydavo ir kitokios anų pasaulio būtybės — laumės, velniai. Šitoks pasaulėvaizdis nulėmė tai, kad kitų genčių ar tautų žmonės, svetimieji įgavo ir tam tikrų demoniškų bruožų — ir tai ne vien lietuvių pasaulėžiūros ypatumas. Taip jei lietuvių veinią vaizdavoši vokietuku ir buvo įsitikinę, kad latviai yra burtininkai, tai tuo pačiu atsimokėdami vokietukai ir latviai burtininkais laikė lietuvius. Estai manė, kad suomiai yra burtininkai, šieji — kad lapiai ir t. t. Matyt žmogaus statusą senosiose epochose turėjo tik savieji, tam tikros bendruomenės nariai; kiti, svetimieji, tapatinoti su kitopasaulio gyventojais, demonais. Taip germanams pasaulis susidėjo iš Midgard — kelių sodybų, kurias siejo bendri interesai ir Utgard — priešiško aplinkinio pasaulio, prasidedančio už kelių mylių. O už pastarojo prasidedavo Riesenheim ir Nifelheim — pasauliai, su kurių gyventojais milžinai ir demonais amžinai kovoją dievai.

Transcendentinė erdvė buvo netoliese, kažkur čia pat. Dievas senelis pasirodydavo šviesiu paros metu, o laumės išnirdavo kai danguje sužibėdavo pirmosios žvaigždės. Lietuviai tikėjo, kad būta laukų, kuomet po Saulės nusileidimo laumės užimdavusios visą žemę. Žmogus, naktį iššengęs už savo pirties slenksčio, išsyk atsidurdavo kitame pasaulyje, kur galiojo nebe žemiškojo, o kito, laumių pasaulio dėsniai. Pavakare, artėjant laumių metui, darba baigusi moteriškė persigandusi ekubėdavo namo ir netyčiom užmiršdavo savo kūdikį palikta palaukėje. Naktį nerimo kupina grįždavo prie paliktojo vaiko, tačiau išgirdavo iš migdančių ir raminančių laumių balsus — o rytą kūdikį atrasdavo suvystytą, puošnius ir brangiūs audeklus. Vakarais laumės paupiugose balindavo audeklo rietimus — gražiai pasveikintos, juos padovanodavo gero palinkėjusiais žmonėmis. Tokie rietimai niekuomet nesibaigėdavo, jei tik žmogus nesumanydavo jų išmatuoti. Tai buvo transcendentinės dovanos, kurias reikėjo priimti su visišku pasitikėjimu ir be mažiausių išskaičiavimų — kitaip jos prarasdavo savo galią, o smalsuolis ar godus žmogus, panūdęs pasipelnyti iš laumių dovanų, būdavo nubaudžiamas. Žmogus gyveno nuolatiniame transcendentijos akivaizdoje, pagal ją tikrindavo savo poelgius, o jeigu taip nedarydavo, būdavo patikrinamas pats.

Mitiniame pasaulyje viskas priklausė dievams, gyvenantiems čia pat, netoliese ir tikrinantiems, kaip žmonės su jų daktalį apsieina. Vincas Vyčinas, Martino Heideggerio filosofijos principų šviesoje, aptaręs seno-

siuos lietuvių religijos bei kultūros elementus, konstatuoja, jog dievams priklausė ir šeimos sodybos bei jas supantys laukai: „Viskas — žemė, trobesiai, gyvuliai, javai, pašarai ir kitos augalinės gėrybės, padargai ir t. t. — kaip dievų dovana — pirmoje eilėje priklauso dievams. Jie priklauso žmonėms kaip atsakingiems dievams, tų daiktų tautosojams“. Kaip pažymi kitas žinomas lietuvių išeivijos baltų religijos bei etnologijos tyrinėtojas Vytautas Bagdonavičius, senojoje baltų kultūroje ir „į žmogaus darbo padarinį buvo sugėdama žiūrėti kaip į transcendentinę dovaną“ — prisiminkime laumių rietimus.

Tad viskas apskritai, visi žmogaus aplinkos daiktai senojoje baltų kultūroje yra gauti. Jie nėra šventi savaime, jie dovanoti atsakingam ir apdairiam naudojimuisi. Žmogaus pasaulis iš visų pusių supantį transcendentinę erdvę ir jos veiksmai yra šių dovanų šaltinis. Tačiau šiuo atve-

niu žmiršdamos nei kurmio, nei vierversio. Jos pasakoja ir apie pasaulio atsiradimą — sėkmėse kalbama apie žemę, iškilusią virš vandens, išsiplėtusį žemės grumstą, Dievo ir velnio bendradarbiavimą bei konfliktus pasaulio kūrimo vyksme. Bet niekur nepasakoma, kad žemė būtų kuriama žmogui, jo labui, nekaltant apie dovanojimą. Etiologinės sakmės apie gyvūnų atsiradimą taip pat paaiškina, kaip vienas ar kitas gyvūnas atsirado, ne neuzsimena apie tų gyvūnų dovanojimą žmogui. Tuo metu Biblija tą pasako išsyk, bene pirmosiose eilutėse — žemė, jos gėrybės, gyvūnai — viskas akirta žmogui ir jam atiduota kaip dovana. Pagoniškoji tradicija neturi pasakojimo ar mito, bylojančio apie žemės atidavimą žmogui, iš kur tad lietuvių kultūroje ir pasaulyje autėja atsirado ir išgyveno pasaulio kaip dovanos nuojauta? Žinoma, galima teigti, jog tai kažkoks archipinis pojūtis, kurio

kad tokią dovaną priimti galėtų tik nomadinė (klajoklių) kultūra. Pasak pirmąsio monoteizmo teorijos kūrėjo P. W. Schmidto, nomadai ilgiausiai išlaikė pirmąją Danguaus dievo religiją P. W. Schmidtas pabrėžia, kad priešingai nei pirmąsio monoteizmo pėdsakus išlaikę nomadai, žemės dirbimo kultūros pasilenka į antimizmo ir menulio religijos pusę. Šitokiai religijai žemė pati yra dievybė, ir jie su ja elgiasi ne kaip su dovaną, o kaip su žmogų pranoktančiu transcendentiniu pradū. Savo ruožtu atrodytu, kad žemė kaip dovaną priimti galėtų tik tokie nomadai, kurie visiems laikams apsisotija vienoje vietoje, savo pasirinktą kraštą suvokdami kaip Danguaus dievo dovanotą. Tik Danguaus dievas gali žemę dovanoti ir tik jo kultū ilgiausiai išlaikę nomadai gali ją priimti. Antra vertus, įtikėtina, kad tokia dovana galėjo būtų įteikta ir priimta dar tais laikais, kai, nepriklausomai nuo vyraujančios ūkio formos tebegaliojo pirmąsio monoteizmo religija, pripažinusi vieną Aukščiausiąjį dievą.

Ir vienu ir kitu atveju iš religijos ir kultūros lauko jau išeiname į istoriją. Gal šitai paaiškintų tą faktą, kad lietuvių tradicijoje neišliko sakmių nei mitų, pasakojančių apie žemės dovanojimą: atrodo, tai buvo istorinis įvykis. Klasikinės, dar iš Antikos kylan mito apibrėžimas mitą aiškina kaip įvykį, kuris neįvyko niekad, tačiau vyksta nuolatos. Tai yra, mitas negali atsirasti kaip istorinio įvykio perpasakojimas — mitas tai tam tikras elgesį modeliuojantis pravaldis, galintį pagrįsti, paaiškinti, įtikinti. Istorinis įvykis mitu negali virsti — nors ir kaip smarkiai jis bepaveiktų kultūrą, jis pasmerkta greitai užmarščiui. Tarkime, lietuvių pasakose ar sėkmėse bergėdžiai ieškotume kovų su kryžiuočiais, Žalgirio mūšio pėdsakų.

Matyt, ir žemės dovanojimas buvo istorinis įvykis. Nenorėčiau šioje vietoje įsiterpti į ginčą, ar baltų tautos autochtoniškos, t. y. gyvenusios palei Baltiją nuo neatmenamų laikų, ar atvykusios didžiojo indoeuropiečių genčių kraustymosi metu. Bet kokiu atveju, šis žemės dovanojimo aktas įvyko istoriškai — arba tuomet, kai paskui besitraukiančius į šlaurę ledynus į savo senąsias vietas grįžo kadais ledynų išstumtos gentys (ledynų pasitraukimas apskritai galėjo būti suvoktas kaip nuolatinio pasaulio dovanojimo įvykis), arba tuomet, kai iš pietryčių atsikraustė indoeuropiečiai, būsimųjų baltų branduolys atvykę į Pabaltijį, šias žemes suvokė kaip savas, aukštesnios indoeuropiečių nomadų garbinamos galios, Danguaus dievo padovanotas. Kodėl ir kaip šis suvokimas atsirado — jau atskiras klausimas.

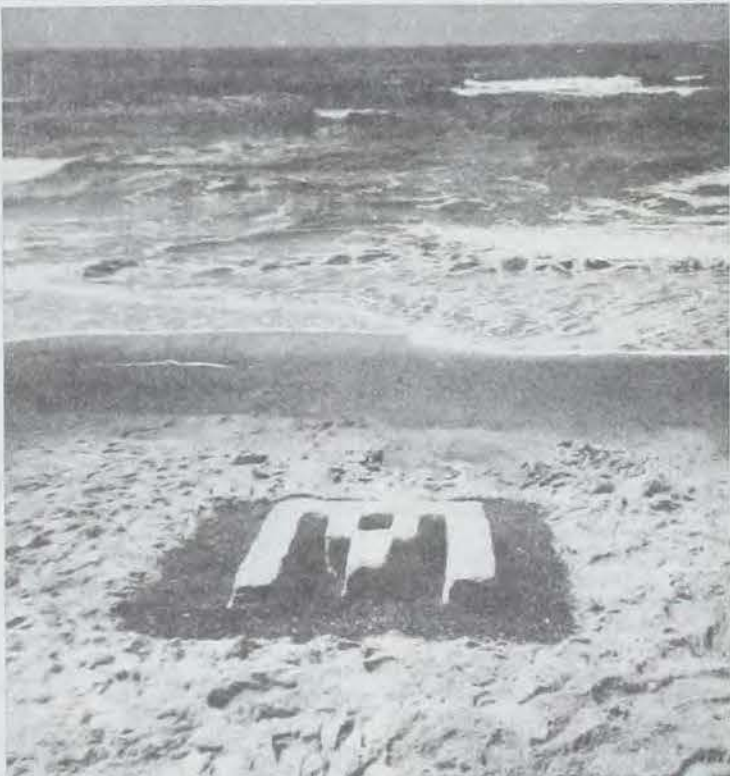
Pagonybė, senosios religinės sistemos pačios iš savęs negalėjo dovanoti žemės — tokio atvejo negalėjo būti, nes senųjų mitų korpusuose nebuvo dovanojimo mito. Tačiau šis dovanojimas įvyko kitu būdu — istoriškai, tuo būdu patekdamas į mūsų protėvių kultūrą ir labai įvairiam joje išivertindamas. Žemė, tėviškė, gauta kaip dovana, gautam laisvam ir atsakingam naudojimuisi iš Aukščiausios dievybės rankų tuo pačiu tampa ne tik tautos likimo arena, bet ir jo veiksmu (kaip kad juo tapo Izraelis žydams). Dievo dovanos, nors ir duodamos iš absoliučios meilės ir visiškai laisvai, įeina į jo planą, kuriame gyventi įgauna galimybę šias dovanas priimusi. Tauta, savo žemę priėmusi kaip Dievo dovaną, tuo pačiu priima ir visą savo būsimąją istoriją.

Gintaras BERESNEVIČIUS

Redaktorius
R. PAULASKAS

TĖVIŠKĖ KAIP DOVANA

Baltų religijos ir kultūros istorijos apybraiža

Marius PATAMSIŲ nuotrauka

ju — jei viskas yra dovanota — pati žemė, kurioje gyvena šeimyna ar gentis — taip pat yra dovaną. Ji irgi priklausė dievams, kurie tam tikra prasme apsiribojo, dalį pasaulio užleisdami kultūriniam žmonių gyvenimui.

Neabejotina, kad savo sodybos ir tėviškės kaip transcendentinės dovanos supratimas sąlygojo baltų sėslumą. Jie buvo įpareigoti saugoti savo tėviškę kaip dievų dovanotą. Tačiau šią akimirka iškylo klausimas: kaip ir kada šis dovanojimo aktas įvyko? Mes galime teigti, kad pasaulis kaip dovana — apskritai mitinio mąstymo kategorija. Vis dėlto neužmirština, kad mitinis mąstymas remiasi mitais. O ar žinome mitą apie šios žemės, šių sodybų dovanojimą? Lietuvių etiologinės sakmės aiškina kaip atsirado kiekviena gyvūnų rūšis,

„davimo“ akimirkos paprasčiausiai negali būti, ir kuris baltiškas samonės būtų imanentiškas.

Kaip dovaną gali būti išgyvenami žmogaus darbo rezultatai, ir supančios aplinkos objektai ir t. t. Šie dalykai religinėje samonėje išties nuolatos primami kaip transcendentijos dovanos ir išties gali būti aiškinami kaip imanentiškas religinės samonės reiškinys. Kiek daugiau keblumų būtų su pačia žeme kaip dovaną, žemė pati yra dievybė — šitoks reliktinis manymas išliko ir lietuvių valstiečių pasauležiūroje. O dievybės niekas nedovanoja. Žemė kaip dovaną įteikti gali tik tokia galia, kurios atvilgiu žemė yra paprastą objektas. Tai yra, Dievas, Antrą vertus, tokią dovaną priimti gali tik tokia kultūra, kuri dievybės netapatina su žeme.

Manychiau, iš viso to sektų,

REDAKCIJINĖ KOLEGIJA: A. BUTKĖVIČIUS, R. KETURAKIS, E. KLUMBYS, A. NORVILAS, N. MEDVEDEVAS, A. PATAČKAS, V. POVILIONIS, A. SAUDARGAS

REDAKCIJA: A. BIRBILAS, Z. KORSUKOVA, A. KUKAITIS, L. KULIŠIENĖ, E. SAKALAUSKAITĖ, A. VOŠČIKAITĖ

Mums rašykite adresu: 233000 Kaunas, K. Donelaičio 38, „Kauno aidas“ redakcija. Tel. 207600.

© LPS Kauno Taryba. Spaudė „Raidė“ spaustuė Kaune, Donelaičio 81. 2 spaudos lankai. Ofsetinė spauda. Užsak. Nr. 1240. SL 352. Tiražas 14000 egz. Kaina 30 kap.